

УДК: 101:378 (477)

**ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ
ПРИВАТНОЇ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ.**

Т.А. Литвиненко, Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди

В статті визначаються та розглядаються категоріальні та філософсько - концептуальні риси приватної освіти в Україні, проблеми та перспективи її інституалізації. Проаналізовано етапи виникнення і розвитку приватної вищої освіти, її роль і значення в сучасному освітньому просторі України.

Ключові слова: інституціоналізація приватної вищої освіти, еволюція вищої освіти, феномен приватної освіти.

Для визначення філософсько-концептуальних основ розбудови приватної освіти в Україні у контексті модернізації освітньої системи велике значення має аналіз вітчизняного культурно-історичного досвіду її становлення і розвитку. Така теоретична ретроспектива дозволить виявити історичні здобутки і прорахунки у процесах інституалізації приватної освіти з метою їхнього врахування в сучасних умовах, забезпечити історично продуктивну спадкоємність у розвитку вітчизняної системи освіти, виявити головні функції, що виконувала приватна освіта на різних етапах її існування.

Постановка проблеми. Розробка філософсько-концептуальних засад розвитку приватної вищої освіти в умовах модернізації освітньої системи в Україні передбачає дослідження цього феномену як соціального інституту, тобто сукупності норм і правил, статусів і ролей, освітніх практик, які певним чином організовані для забезпечення суспільної потреби у вищій освіті. В основу аналізу інституціоналізації приватної вищої освіти ми покладаємо теоретичну ідею, що про інституціоналізацію можна вести мову там, де сталий характер здобувають пов'язані з певною соціальною потребою соціальні практики. Але при цьому, у теоретико-методологічному плані ми враховували положення сучасного неінституціоналізму, що безособові інститути існують через людей, закріплюючи стійкі соціальні практики, формуючи ідентичність людини із суспільною системою (підсистемою) і встановлюючи рамки її діяльності й взаємодії з іншими людьми. Слід також враховувати системні зв'язки, що існують між різними соціальними

інститутами, а також і динаміку їхнього розвитку. Здійснюючи аналіз проблем і перспектив інституалізації приватної вищої освіти в Україні ми будемо спиратися на ідеї, що були запропоновані класиками структурного функціоналізму (Е. Дюркгейм, Т. Парсонс, Р. Мертон), так і враховувати напрацювання тих науковців, які приділили увагу динамічному аспекту інституціональних форм (П. Бергер, Т. Лукман, П. Штомпка), а також виявили характер зв'язку соціальних інститутів з особистістю (Дж. Г. Мид, І. Гофман, Е. Гідденс, З. Бауман).

Мета даної статті. Виходячи з актуальності проблеми була визначена мета даної статті – виявлення проблем і перспектив інституалізації приватної вищої освіти в Україні.

Об'єктом статті виступає феномен приватної освіти в Україні контексті модернізації освітньої системи та динаміка її розвитку.

Предметом дослідження є визначення важливих факторів і критеріїв інституціоналізації.

Виклад основного матеріалу. Коріння приватної освіти на теренах України сягають ще часів Київської Русі, коли «остаточно склався тип української елементарної приватної, домашньої школи – школи дяківни» [3, с. 24], а також «школи грамоти» і школи «майстрів грамоти», які стали осередками писемності та освіти в державі й утримувалися на кошти батьків.

Приватний характер зберігала освіта і за часів братських шкіл, які також утримувались на кошти громади і меценатів, виступаючи проте важливими осередками не тільки освіти, але й широкого культурно-просвітницького та суспільно-громадського руху, осередками формування і розвитку національної самосвідомості та самоврядності українців.

Перші прототипи вищих навчальних закладів (Острозька школа, яку сучасники називали академією, та Києво-Могилянський колегіум, що згодом набув статусу академії) також утримувалися не на кошти держави, однак відіграли велику роль не тільки у формуванні національної системи виховання і освіти та розвитку педагогічної думки, а виступали вагомими

чинниками національно-культурного розвитку у цілому. Саме із виникненням цих «академій» пов'язане становлення системи освіти на українських землях. На думку О.І. Навроцького «розгляд еволюції вітчизняної вищої освіти, якщо дотримуватись методології Еліаса, необхідно починати із виникнення Києво-Могилянської академії» [2, с.18]. Але якщо розуміти інституалізацію як розгорнутий у часі процес формування і утвердження певних соціальних практик, то, на нашу думку, доцільно розпочати саме із розгляду «протоформ» вищої освіти на українських землях.

Острозька слов'яно-греко-латинська академія («тримовний лицей») була відкрита у 1576 р. князем Костянтином Острозьким (1527 – 1608) і вже із самого початку вирізнялася широким спектром своїх культурно-освітніх функцій. Це був і новітній заклад освіти, де вивчали слов'янську, грецьку й латинську мови й так звані «вільні науки» (граматику, арифметику, риторику, логіку та од.), музику та хоровий спів. Це був і потужний науковий осередок, оскільки тут працювали відомі науковці: Кирило Лукаріс, Феофан Грек, письменник та громадський діяч Герасим Смотрицький, польський математик і філософ Ян Лятос, українські публіцисти та філологи Василь Суразький, Тимофій Михайлович, Іов Княгеницький, Дем'ян Наливайко та інші. Всі вони брали участь у діяльності наукового гуртка при академії, писали наукові праці, підручники, готували навчальні посібники тощо [4, с. 524-527].

Значну роль у поширенні наукових знань в українському середовищі відіграла і друкарня, створена зусиллями Івана Федорова і за приватної підтримки князя Костянтина Острозького. Острозькі видання – «Буквар» (1587), «Новий Завіт з Псалтирем», «Острозька Біблія» (1581) вперше були видрукувані церковнослов'янською мовою. Українською мовою були видані «Псалтир», «Часослов», «Апокрисис». У 1618 р. М. Смотрицький видав «Граматику словенския», яка впродовж двох століть була єдиним підручником з цього предмета. Усі ці видання широко використовувалися у

шкільній освіті братствами. Сама ж друкарня і її видавнича діяльність сприяли інтенсивному розвитку друкарської справи на українських землях.

Приклад Острозького колегіуму показує наскільки плідним для освітянської і культурної справи може бути досвід взаємодії приватної ініціативи з боку мецената, який на добродійних, неприбуткових засадах засновує заклад освіти, і команди однодумців, яка гуртується і працює у цьому закладі. Така взаємодія є важливою і для врегулювання стосунків між приватним навчальним закладом і державною владою. Острозький колегіум зазнавав утисків з боку католицької влади, опираючись їм до смерті свого засновника князя К. Острозького (1608). Заклад припинив своє існування у 1636 р., але за цей час його закінчило не менше 500 осіб, які стали вчителями, літераторами, друкарями, проповідниками.

Якісно новий етап у розвитку вітчизняної системи вищої освіти пов'язаний із створенням у 1632 р. Києво-Могилянської академії внаслідок злиття Київської Братської та Лаврської шкіл за значної підтримки київської громади. У заснуванні Києво-Могилянської академії почесне місце належить Єлизаветі Гулевичівні, дружині київського воєводи, поборниці українського освітництва, яка подарувала свою садибу із землями для створення цього культурно-освітнього комплексу. Процес заснування Києво-Могилянської академії засвідчує, яку важливу роль у виникненні нового закладу освіти може відігравати приватна ініціатива не тільки окремого мецената, а усієї громади. Тут також виявом приватної ініціативи стало те, що в академії було зібрано найбільшу кількість освічених, найкращих на той час діячів науки та культури: це і Петро Могила (опікун академії), Інокентій Гізель, Іоаникій Галятовський, Єпіфаній Славинецький, Симеон Полоцький, Лазар Баранович та інші. Усі вони зробили суттєвий внесок у розвиток вітчизняної освітньої справи і педагогічної думки, розглядали загальні питання виховання і навчання молоді, розробляли рекомендації з організації і здійснення навчання і виховання. Одні з них присвячували окремі праці

проблемам освіти, створювали підручники та навчальні посібники, інші – порушували освітні питання в полемічних працях, виступах, промовах.

Ще одним важливим критерієм інституалізації може виступити, на нашу думку, ступень визнання в суспільній свідомості, як на її теоретичному, так і буденному рівнях, приватної вищої освіти як повноцінного учасника ринку надання освітніх послуг. Таке визнання засвідчує вже і сама кількість студентів, що навчаються у приватних вищих навчальних закладах. Але не менш важливим є визнання дипломів приватних ВНЗ з боку роботодавців і визнання якості наданої освіти з боку держави. Показовою в останньому відношенні може бути оцінка діяльності приватних вищих навчальних закладів, яку дав Голова Держінспекції навчальних закладів України Михайло Гончаренко на прес-конференції в УКРІНФОРМі 5 березня 2013 року. Він наголосив, що категорично не погоджується із тезою, що приватна вища освіта є переважно неякісною. «Є приклади надання неякісної вищої освіти державними вищими навчальними закладами, а є висока якість вищої освіти, яку надають і приватні виші», – підсумував голова Держінспекції [1].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Історичний досвід розвитку системи вищої освіти показує, яку суттєву роль у ньому може відігравати приватна ініціатива. Вона може стати вирішальною і при створенні навчального закладу, і при підвищенні якості освіти, що надається у ньому.

Подальша інституалізація приватної вищої освіти на інноваційних засадах є затребуваною і з точки зору тих соціальних функцій, які вона покликана виконувати, а саме – заповнення в освітній системі вільних ніш, утворених у результаті переходу до ринкової економіки, і задоволення нових освітніх потреб населення. Специфікою вітчизняного інституту приватної освіти є те, що успішне виконання цих функцій значною мірою забезпечується тим, що плата за навчання у навчальних закладах недержавної форми власності практично ніде не перевищує плату на контрактній основі в державних ВНЗ. Її величина, як правило, залежить від місця розташування

конкретного вищого навчального закладу (столичний чи периферійний) та престижності спеціальностей.

Література:

1. За матеріалами Інформаційно – аналітичного порталу про вищу освіту в Україні та за кордоном [http:// vnz.org.ua](http://vnz.org.ua)
2. Навроцкий А.И. Высшая школа: теория и практика модернизации. / А.И.Навроцкий. – Харьков:Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, 2007. – 196 с.
3. Остапенко О.Ю. З історичного досвіду існування приватних вищих навчальних закладів. / О.Ю. Остапенко // Втілення інноваційних технологій у сучасне виробництво. Матеріали методологічного семінару 23-24 листопада 2004 р. – Луганськ: СНУ ім. В.Даля, 2005. – 224 с.
4. Педагогіка в персоналіях. У двох книгах Книга перша. X-XIX століття. /За редакцією О. В. Сухомлинської. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. К.: "Либідь", 2005. – С. 524-527.

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИНСТИТУАЛИЗАЦИИ ЧАСТНОГО ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ В УКРАИНЕ.

Литвиненко Т.А.

В исследовании определяются и рассматриваются категориальные и философско-концептуальные черты частного образования в Украине, проблемы и перспективы ее институционализации. Дан анализ этапов возникновения и развития частного высшего образования.

Ключевые слова: институционализация частного высшего образования, эволюция высшего образования, феномен частного образования.

PROBLEMS AND PROSPECTS institutionalization PRIVATE HIGHER EDUCATION IN UKRAINE.

Litvinenko T.

The article identifies and reviews categorical and philosophical conceptual features of private education in Ukraine : problems and prospects, its institutionalization

Stages of occurrence and development of private higher education, its role and value in modern educational space of Ukraine are analysed.

Key words: institalizaciya of higher private education, the evolution of higher education, phenomenon of private education.